Foto: Øyvind Andersson

PROJEKTET HÄSTLIV

När det är dags att ta farväl

www.nshorse.se

Hästnäringens Nationella Stiftelse

INNEHÅLL

1. INLEDNING 4

2. SAMMANFATTNING 5

3. BAKGRUND 6

4. ANALYS AV HÄSTENS DEFINITION 7

4.1 Livsmedelsproducerande djur

4.2 Lantbrukets djur

4.3 Bruksdjur

5. NÄR HÄSTENS LIV ÄR ÖVER 9

5.1 Alternativ i slutet på hästens liv

5.2 Avlivningsmetoder

5.3 Vad händer med hästkroppen?

5.4 Nuvarande slakt- och avlivningsstruktur

5.5 Slakt av häst i Sverige

5.6 Analys av nuvarande slakt- och avlivningsstruktur

6. HÄSTEN I DEN SVENSKA LIVSMEDELSKEDJAN 15

6.1 Marknaden för hästkött

6.2 Hästpass och läkemedel

6.3 Information och kommunikation till hästägare

7. REFLEKTION OCH FRAMTIDA ARBETE 19

7.1 Livsmedelsskandalen 2013

7.2 Prioriterade områden

8. SLUTSATS 21

9. ÖVRIGT 22

9.1 Referenser

9.2 Länkar

1. INLEDNING

Slutet av hästens liv relaterad till olika alternativ, djurskydd, transporter, hästpassens funktion, ekonomi och resurshushållning har aktualiserats ett flertal gånger vid diverse möten och sammankomster mellan olika organisationer i hästsektorn. Frågan har även hanterats på politisk nivå i exempelvis Djurtransportutredningen (SOU 2003:6). Utredningen beskrev väl olika alternativ och volymer, kartlade flöden samt problematik relaterad till dessa områden, men uppgifterna har i dagsläget blivit tio år gamla.

Mot den bakgrunden fanns ett tydligt behov att ta ett brett samlat grepp för att driva dessa frågeställningar och därför initierades projektet *Hästliv*. Projektet har under 2012 drivits via Hästnäringens Nationella Stiftelse i samverkan med bland annat Jordbruksverket, LRF, Sveriges Lantbruksuniversitet och landets hästorganisationer.

Situationen som uppstår när en häst måste avsluta livet är för många förknippad med mycket känslor, skuld och sorg. Jag minns själv när mina hästar har tvingats lämna jordelivet, samtliga dessutom i alldeles för ung ålder. Att besluta över en annan levande varelses liv och död är något av det svåraste jag kan tänka mig. Jag hade fördelen att vara omgiven av kunniga vänner som hade kunskap och erfarenhet att hjälpa mig ta det beslut som var rätt för mig och mina hästar, en förmån som inte finns för alla hästägare. När jag erbjöds möjligheten att arbeta med projektet *Hästliv* förstod jag att det kunde ge mig möjligheten att hjälpa andra i den svåra situationen och det upplevde jag både spännande och utmanande. Vid möten med hästägare har jag kunnat stimulera till diskussion och reflektion kring olika alternativ i slutet på hästens liv.

Stockholm 2013-04-09

Karolina Thorell
Projektledare, HNS

Projektet Hästliv har finansierats via Hästnäringens Nationella Stiftelse genom totalisatoravtalet mellan staten och trav-/galoppsporten samt med projektstöd via Jordbruksverket inom ramen för Landsbygdsprogrammet 2007-2013.

Hästnäringens Nationella Stiftelse, HNS, är ett samverkansorgan inom svensk hästsektor. Speciellt intresse ägnas åt utbildning och avel och uppfödning. HNS har det övergripande ekonomiska och organisatoriska ansvaret för Hästnäringens Riksanläggningar Flyinge, Strömsholm och Wången. Andra verksamhetsområden är för hela hästnäringen gemensamma frågor samt forskning via Stiftelsen Hästforskning.

HNS, Hästsportens Hus, 161 89 Stockholm, www.nshorse.se

2. SAMMANFATTNING

Hästens definition i det moderna svenska samhället är varierande beroende på verksamhet eller användningsområde. Grundförutsättningen är att alla hästar är ***livsmedelsproducerande djur***, dessutom har hästar länge varit en naturlig del av lantbruket och är fortfarande ett ***lantbrukets djur***. Förr användes hästar i det dagliga arbetet i jord- och skogsbruk, i dagens samhälle är hästen ett mer mångsidigt ***bruksdjur*** med en mängd olika användningsområden inom sport och upplevelseverksamhet.

För att hästägare ska kunna ta ett väl avvägt beslut i situationen som uppstår när de måste avliva sin häst, är det bland annat viktigt att kunna skilja på innebörden av olika alternativ, då de ofta skiljer sig åt i praktiken. Metoden som används vid avlivning kan vara samma oberoende av om hästen ska slaktas till livsmedel eller inte, det är platsen och kroppens hantering efter avlivningen som skiljer. Hästägare har två huvudsakliga alternativ att ta ställning till när hästens liv ska avslutas; ***slakt på slakteri*** till livsmedelsanvändning eller ***annan avlivning*** följt av omhändertagande via begravning, kremering eller energiåtervinning (även kallat destruktion).

När det gäller hantering och omhändertagande av döda hästar finns brister ur flertalet perspektiv och fördelar kan lyftas fram med en större andel hästar i den svenska livsmedelskedjan:

- Att ta tillvara på svenskt hästkött i livsmedelskedjan är fördelaktigt ur både resurs- och hållbarhetsperspektiv och är även överlägset konsumtion av importerat kött.
- Slakt är ekonomiskt fördelaktigt för hästägare jämfört med annan avlivning och omhändertagande som är förknippat med höga kostnader.
- Processer som idag används för att omhänderta kroppar efter avlivade hästar kan ha effekter vilka innebär påverkan på både klimat och närmiljö.
- Fler svenska hästar som slaktas är positivt för svenska slakterier, en jämnare och större tillgång på hästar för slakt kan medföra ökad lönsamhet och på sikt fler arbetstillfällen.

Av det totala antalet hästar som årligen avlivas är det i nuläget knappt en tredjedel som slaktas för användning i livsmedelskedjan. År 2011 tog sammanlagt 30 slakterier i Sverige emot hästar för slakt, under 2012 hade antalet till 34 stycken. Det innebär att antalet tillgängliga slakterier nu är fler än för tio år sedan och de är även förhållandevis väl spridda över landet med undantag för sämre täckning i Norrland. Majoriteten av de svenska slakterierna som tar emot hästar anpassar dessutom sin verksamhet för att passa både hästar och hästägare.

Det finns i nuläget problem med att *få* hästar slaktas – men även att många inte *kan* slaktas på grund av läkemedelsbehandlingar och felaktig hantering av hästpass. Hästägare och veterinärer bör föra en dialog i samband med läkemedelsbehandlingar och innan hästar utesluts från livsmedelskedjan.

Den stora utmaningen för att få in fler hästar i livsmedelskedjan är att människor handlar annorlunda när det väl gäller; d.v.s. hästägare väljer slaktalternativet och har kunskap om de krav som då finns, butiker och restauranger saluför och marknadsför hästkött och konsumenter väljer att köpa och äta svenskt hästkött.

3. BAKGRUND

Hästens roll i Sverige har förändrats avsevärt under det senaste seklet. Från att ha använts som ett nyttodjur i lantbruket, försvaret och vid transporter till att idag huvudsakligen användas för sport- fritid- och upplevelseverksamhet. Tidigare hade hästen även en relativt tydlig roll som livsmedelsproducerande djur. Idag är den rollen inte lika självklar. Under de senaste tjugo åren har slakten av häst i Sverige minskat betydligt. Slakteriet är inte det enda alternativet i slutet av hästens liv och majoriteten av Sveriges hästägare väljer nu att avliva hästen hemma och därefter omhänderta kroppen på olika sätt. Flertalet brister kan lyftas fram med nuvarande situation:

- Med tanke på det hållbarhetsperspektiv som kännetecknar dagens samhälle och den klimatpolicy som hästnäringen antagit är hanteringen och omhändertagandet av döda hästar inte tillfredsställande. Hanteringsprocesser av hästkroppar och diverse transporter bidrar till en negativ klimatpåverkan.
- Det krävs en bättre struktur för att ta tillvara på tillgängliga resurser och användbara livsmedel. Stora delar av världen står inför en hotande livsmedelsbrist, i nuläget bränns eller destrueras stora mängder hästkött vilket ur ett globalt perspektiv är slöseri med resurser.
- Avlivning och omhändertagande av hästkroppar är kostsamt. I förlängningen kan dyra avlivningsalternativ vara negativt för djurvälfärden då det ökar risken för att hästar skänks bort mot ett många gånger osäkert öde. Slakt till livsmedel är det enda alternativet för den som vill, eller behöver, undvika en stor utgift när hästen ska avsluta livet.
- I Europa transporteras hästar långa sträckor, under dåliga förhållanden, till slakt i länder med större efterfrågan och högre avräkningspris. Risken finns att även hästar från Sverige råkar ut för denna hantering.
- Efterfrågan på hästkött i Sverige är större än vad som slaktas, därför importeras omkring 400 ton kött varje år. Ökad slakt kan bidra till minskad import vilket resulterar i färre långväga transporter och förbättrad resurshushållning.
- Val av läkemedel och hantering av hästpasset avgör om en häst kan slaktas till livsmedel. För konsumentsäkerheten är det viktigt att hästar som blir behandlade med vissa läkemedel inte hamnar i livsmedelskedjan. Vilket endast garanteras om hästpass hanteras korrekt och hästägare alltid informeras om karenstider och konskevenser av olika behandlingar.
- Flera av de läkemedel som används till hästar uppfyller inte kraven för att en begränsad karenstid ska kunna fastställas. I vissa fall kan alternativa läkemedel användas, och i dessa fall är det viktigt med tillräcklig kunskap hos veterinärer och hästägare om olika behandlingsalternativ. I andra fall är tillgången till alternativa preparat begränsad och här kan ytterligare forskning behövas.

Projektet *Hästliv* initierades från ovanstående problemområden. Syftet har varit att belysa situationen som uppstår när en häst inte kan, eller ska leva vidare, samt att sprida kunskap om olika alternativ i slutet av hästens liv och även dess ekonomiska och praktiska innebörd. Projektets mål har varit att lyfta fram fördelar med det svenska slaktalternativet och skapa förutsättningar för fler hästar i den svenska livsmedelskedjan.

4. ANALYS AV HÄSTENS DEFINITION

Hästens plats i det svenska samhället har förändrats, för femtio år sedan användes hästar på ett annorlunda sätt. Hästen var fortfarande vanligast förekommande på landsbygden i eller omkring jordbruk. Numera finns majoriteten av landets hästar i tätortsnära områden och hästen ses allt mer som en familjemedlem och ett husdjur. Förändringen innebär att hästens definition blivit allt mer otydlig och förändrats. I samband med utredningen om ny Djurskyddslag (2011) diskuterades till exempel om hästen i framtiden skulle betraktas som ett sällskapsdjur eller ett produktionsdjur. Utredaren valde att beskriva hästen under sällskapsdjur med motivationen att *"en stor del av hästpopulationen i dag är sport-, hobby- och sällskapsdjur"* och att *"mellan hästen och människan finns emellertid oftast en personlig relation som mer liknar den som brukar finnas mellan människan och övriga sällskapsdjur än den som en producent av lantbruksdjur har till sina djur"*. Förslaget mötte dock kritik hästnäringen klargjorde att man inte önskade hästen skild från övriga lantbruksdjur.

Det är tydligt att hästens definition i det svenska samhället är mycket varierande beroende på verksamhet eller användningsområde. Att fastställa endast en definition av hästen är därför inte lämpligt. Grundförutsättningen är att alla hästar är ***livsmedelsproducerande djur***, dessutom har hästar länge varit en naturlig del av lantbruket och är fortfarande ett ***lantbrukets djur***. Förr användes hästar i det dagliga arbetet i jord- och skogsbruk, i dagens samhälle är hästen ett mer mångsidigt ***bruksdjur*** med en mängd olika användningsområden.

4.1 Livsmedelsproducerande djur

I såväl EU:s lagstiftning, som i den svenska, är hästens grunddefinition alltid ***livsmedelsproducerande djur***. För att möta krav som finns på livsmedelsproducerande djur används därför hästpass inom EU. Passet ska säkerställa hästens identitet, vara ett hjälpmedel för att begränsa spridningen av smittsamma sjukdomar och säkerställa att läkemedel inte hamnar i livsmedel. Hästar som slaktas för att bli livsmedel genomgår inspektioner för att garantera att djuret är säkert att använda till livsmedel. På slakteriet kontrolleras hästpasset, den officiella veterinären utför en besiktning av hästen innan slakt samt även besiktning och provtagning av slaktkroppen. Om hästen godkänns vid alla moment får det säljas till konsumenter.

Hästpasset gör det även möjligt att undanta hästar från livsmedelsanvändning genom att intyga det på avsedd plats i hästpasset. Det innebär att hästar tack vare hästpasset kan behandlas med vissa läkemedel som inte är tillåtna för livsmedelsproducerande djur. I båda fallen blir konsekvensen att hästen aldrig kan slaktas och ingå i livsmedelskedjan, vilket i sin tur innebär att hästen inte längre är ett livsmedelsproducerande djur. Som hästägare, är det viktigt att överväga för och nackdelarna med att undanta hästen från livsmedelkedjan samt att vara medveten om att beslutet gäller för resten av hästens liv.

4.2 Lantbrukets djur

Hästnäringen är lantbrukets fjärde största inkomstkälla och sektorns direkta andel av lantbrukets omsättning uppgår till ca 2,6 miljarder årligen. Den direkta omsättningen kommer främst från foder, strö, gödsel, inackorderingar, brukshästverksamhet och beteshållning, till detta tillkommer även indirekta och inducerade ekonomiska effekter. Nästan allt foder till landets hästar produceras i det svenska lantbruket, av hästhållare eller lantbrukare med andra verksamheter. Hästen är också en viktig del i landsbygdsföretagande genom bland annat avel, uppfödning eller turism och därmed viktig för en levande svensk landsbygd.

Det svenska lantbruket går mot en mer intensiv produktion, som är koncentrerad till vissa geografiska områden. Utvecklingen kan försämra möjligheterna att behålla de öppna landskap som är ett signum för Sverige. En förutsättning för att bevara öppna landskap är fungerande betesmarker. Hästar är utpräglade betesdjur och Sveriges 360 000 hästar bidrar till över 500 000 hektar öppen landsbygdsmark genom sina behov av foder och bete. I nuläget finns fler hästar än mjölkkor i Sverige vilket ger hästhållare möjlighet att upplåta sina hästar som betesdjur till lantbrukare med få djur men mycket betesmark. Det finns även tillfälle för samarbete mellan hästhållare och lantbrukare exempelvis i form av växelbete på marker mellan hästar och andra djur vilket kan minska parasittrycket.

4.3 Bruksdjur

Svenska hästar används idag i en mängd olika verksamheter och aktiviteter. Gemensam nämnare för alla förekommande verksamheter, oavsett nivå, kontinuitet eller omfattning, är att hästen brukas d.v.s. används aktivt på något sätt, vilket gör hästen till ett modernt ***bruksdjur***.

Hästen är en arbetspartner, vi arbetar tillsammans med våra hästar i verksamheter som avel, turism, lantbruk, skogsbruk, ridskoleverksamhet, trav och galopp, rid- och körsport eller slutligen livsmedelsproduktion. I känsliga miljömarker är användning av hästar fördelaktigt jämfört med skogsmaskiner som kan orsaka stora skador. Det är speciellt positivt vid selektiv avverkning då det är viktigt att skydda plantor och träd som ska växa vidare. Hästkrafter kan även användas i lokalnära arbeten som gräsklippning av allmänna ytor på sommaren och snöplogning på vintern. Att använda hästar istället för maskiner inte bara minskar miljöpåverkan det kan också upplevas positivt av människor i närmiljön.

5. NÄR HÄSTENS LIV ÄR ÖVER

För att hästägare ska kunna ta ett väl avvägt beslut i situationen när hästens liv måste avslutas, är det bland annat viktigt att kunna skilja på innebörden av olika alternativ, då situationerna ofta skiljer sig åt i praktiken. Metoden som används vid avlivning kan vara samma oavsett alternativ, det är platsen och kroppens hantering efter avlivningen som varierar.

5.1 Alternativ i slutet på hästens liv

Slakt på slakteri: Hästen avlivas på ett slakteri med syftet att kroppen ska kunna tas omhand till livsmedel. Slakt på slakteri kan inte ske om hästen av någon anledning inte kan transporteras till slakteriet eller om den har en smittsam sjukdom.

Annan avlivning: Hästen avlivas på en plats vald av ägaren, till exempel hemma vid stallet eller på en hästklinik. Vid annan avlivning finns inga krav avseende livsmedelssäkerhet eller kontroll av hästens pass. Efter hästens död måste kroppen omhändertas på något sätt och idag finns i princip tre huvudsakliga alternativ; begravning, kremering eller energiåtervinning (även kallat destruktion).

Ytterligare en möjlighet är att avliva hästen på en djurpark för att bli rovdjursmat. För närvarande erbjuder två djurparker i Sverige den möjligheten men antalet hästar är försumligt (under 100 hästar/år) och därför har alternativet inte inkluderats vidare i projektets analyser.

5.2 Avlivningsmetoder

Mekanisk avlivning: Avlivningsproceduren kräver två moment; *bedövning* och *avblodning*. Först bedövas hästen med en bultpistol (alt. skjutvapen) som avfyras mot pannan. Bulten eller kulan/projektilen penetrerar hästens hjärna och orsakar en hjärnskakning och skada på hjärnvävnaden, vilket direkt gör hästen medvetslös och den faller ihop. Efter bedövningen krävs att hästen avblodas snarast (inom 60 sekunder), vilket sker genom att öppna halspulsådern. Avblodningen av det bedövade djuret är själva avlivningen, genom att kroppen töms på blod stannar också hjärtat. Vid slakt på slakteri används uteslutande mekanisk avlivning men det är även mycket vanligt vid annan avlivning.

BULTNING = bedövning

AVBLODNING = avlivning

Medicinsk avlivning: Medicinsk avlivning får endast utföras om en veterinär finns tillgänglig. Processen inleds med att en permanentkanyl läggs i en ven på hästens hals. Där injiceras sedan det giftiga avlivningspreparatet. Hästen avlider av att centrala nervsystemet slutar fungera och den får andnings- och hjärtstillestånd. Vid injektionen med avlivningsvätska faller hästen ihop, tar några andetag och slutar sedan andas. Strax därefter slutar hjärtat slå och alla reflexer försvinner. I enstaka fall händer det att hästen kastar sig kraftigt innan den lägger sig. Medicinsk avlivning kan ske på en klinik eller hemma vid stallet.

5.3 Vad händer med hästens kropp?

Slakt på slakteri: När hästen är avlivad tar slakteriet hand om kroppen, den styckas och säljs vidare till förädlare som använder kroppen till livsmedelsprodukter eller återförsäljare som saluför styckningsdetaljer till butiker. Hästägaren får betalt av slakteriet i form av en *avräkningsnota*. Betalningen avser vikten på det kött som kan användas, vilket generellt motsvarar hälften av hästens levande vikt. Priset kan variera men har i genomsnitt legat omkring fem kronor per kilo de senaste åren. Slakt beskrivs ytterligare under punkten *5.5 Slakt av häst i Sverige*.

Energiåtervinning: Det vanligaste sättet att omhänderta döda hästar kallas ofta för *destruktion*. Det är mer korrekt att benämna processen *energiåtervinning*, eftersom hästkroppen slutligen omvandlas till en produkt som vid förbränning genererar energi.

Energiåtervinning sker av företaget Konvex som processar kroppar av döda hästar och produktionsdjur vidare till slutprodukten Biomal. Processen innebär att djurkropparna krossas och mals till en homogen massa, därefter tillsätts myrsyra för att sänka pH-värdet. Ett lågt pH-värde motverkar jäsning under lagring och transport och kan även avdöda vissa smittoämnen. Slutprodukten Biomal kan sedan användas som förbränningsmaterial på energianläggningar och har då ett energiinnehåll motsvarande skogsflis. Att ta fram Biomal är en relativt ny process, tidigare var det vanligast att kroppar från döda djur maldes och steriliserades med värme för att därefter kunna separera kött-, benmjöl och fett. Processen innebar att materialet måste värmas vid flera tillfällen vilket medförde skarp luktutveckling. Vid framställningen av Biomal krävs inte värme vilket är positivt för närmiljön.

Svensk Lantbrukstjänst samlar in döda djur till Konvex. De är den enda aktören med riksomfattande insamling av döda djur. Lokala entreprenörer finns utspridda över hela landet med undantag för vissa områden i Norrlands inland. Entreprenörerna samlar in djurkroppar via regelbundna turer ca 2 – 3 gånger per vecka. Det går även att beställa direkthämtning, avlivning eller transport av en död häst till obduktion.

Kremering: Hästägare kan välja mellan allmän kremering (flera djur kremeras ihop) eller separat kremering (bara ett djur). Vid separat kremering finns möjlighet att få tillbaka askan efter hästen.

På kremeringsanläggningen ID-märks hästen och förvaras i kylrum. Vid kremeringen används en stor ugn där förbränning sker under mycket hög temperatur, ca 850 grader. Vid separat kremering rensas ugnen från aska och sedan läggs endast ett djur ner. När det gäller häst kan man av kostnadsskäl välja att separatkremera endast en del av hästen. Efter en separat kremering samlas all aska upp i en urna. Askan efter en kremering av en stor häst väger mellan 25 och 30 kg. Hästägaren kan själv bestämma vad den vill göra med askan, en del väljer till exempel att sprida ut askan i hästens hage.

För närvarande finns tre anläggningar i Sverige som officiellt kremerar häst; Statens Veterinärmedicinska Anstalt i Uppsala, Hästkrematoriet Ellenberga, nära Munka-Ljungby i Skåne och Hästkrematoriet i Norrland utanför Luleå (öppnat 2013).

Begravning av häst: För hästar, och sällskapsdjur som hund och katt, finns regler som tillåter att kroppar från enstaka döda djur får grävas ned, något som är förbjudet för övriga produktionsdjur. När det gäller hästar krävs ett formellt tillstånd för nedgrävning från länsstyrelsen. Dessutom måste kommunens mark- och miljökontor godkänna platsen ur miljösynpunkt, bland annat kontrolleras risken för förorening av grundvatten eller vattendrag. I vissa områden i Norrlands inland är det tillåtet att gräva ner döda hästar (och andra djur) utan tillstånd från länsstyrelsen. Däremot krävs alltid att kommunen godkänner platsen.

Vissa länsstyrelser är restriktiva med tillstånd för nedgrävning av hästar som avlivats med avlivningsvätska. Vilket beror på att det fortfarande är relativt okänt hur avlivningspreparat bryts ner i den döda hästens kropp och hur mycket läckage som kan ske till närmiljön.

Generellt gäller att nedgrävningsplatsen måste vara plan, torrlagd, väldränerad och inte belägen i närheten av en vattentäckt. Graven måste grävas tillräckligt djup för att kroppen ska kunna täckas med minst 1,5 m jord. En grop för en stor häst behöver vara ca 2-3 m bred och djup.

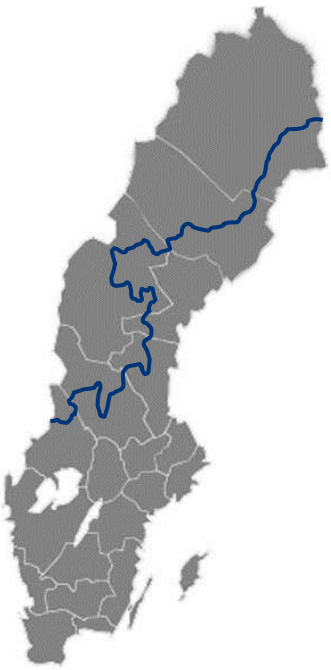

Norr om den blå linjen är nedgrävning tillåtet utan länsstyrelsens tillstånd.

5.4 Nuvarande slakt- och avlivningsstruktur

Jordbruksverkets och HNS gemensamma rapport ”Hästskattningarna 2004 och 2010 – En analys utifrån näringens perspektiv” beskriver en teoretisk beräkning över antalet hästar som *borde* avlivas eller slaktas varje år. Beräkningen bygger inte på fakta utan är en uppskattning som också har ett antal kända felkällor. Till exempel baseras beräkningen på en *skattning* av det totala antalet hästar, skattningen har en viss felmarginal som självklart påverkar även denna beräkning. Dessutom är kunskapen om hästars livslängd mycket bristfällig och åldersfördelningen på hästar i Sverige relativt okänd. Det är även viktigt att uppmärksamma att det inte nödvändigtvis är åldern som bestämmer när en häst avslutar livet, det beror ofta på andra faktorer.

Skattat antal hästar (2010)	362 000
Teoretisk årlig avgång 5%	18 000 (medellivslängd 20 år)
Teoretisk årlig avgång 6,5%	23 500 (medellivslängd 15 år)

En avsikt med *Hästliv* har varit att beskriva hur många hästar som årligen avlivas eller slaktas i Sverige och hur dessa hästar sedan omhändertas. Analysen har försvårats av brister i rapportering när hästar avlivas eller dör, förutom Jordbruksverkets slaktstatistik saknas officiell statistik på området. Att kartlägga antalet hästar som avlivas på andra sätt än genom slakt till livsmedel är därför besvärligt. För att samla in underlag till projektets analyser har personlig kontakt tagits med aktörer som på olika sätt omhändertar döda hästar.

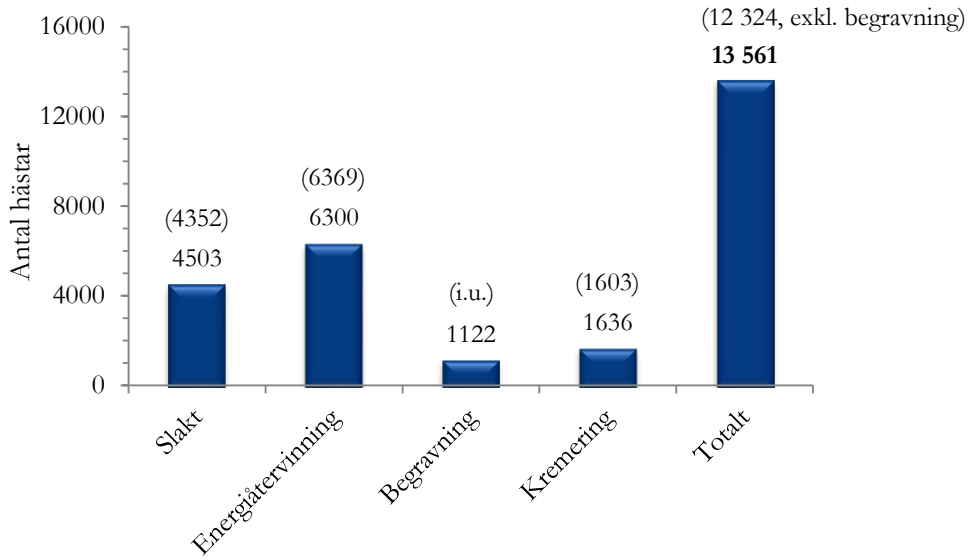

Sammanställning av antal slaktade hästar och hästar omhändertagna efter avlivning/död i Sverige 2011 (2012).

Jordbruksverkets officiella slaktstatistik beskriver antalet hästar som slaktats och *godkänts* för livsmedelsanvändning i Sverige. Som komplettering har uppgifter begärts ut även från Jordbruksverkets registerenhet som även registrerar antalet *besiktigade* djur. Besiktigade är alla som varit på slaktbandet, d.v.s. avlivats. Siffran som redovisas är därför högre än den officiella slaktstatistiken och motsvarar samtliga hästar som avlivats på slakterier eller godkända livsmedelsanläggningar (t.ex. nödslaktsservice).

Antalet begravningstillstånd har inhämtats genom personlig kontakt med landets samtliga Länsstyrelser. Enligt uppgift lämnas allt fler tillstånd för begravning av hästar. Detta bekräftas även genom att jämföra nuvarande antal tillstånd med uppgifter i Djurtransportutredningen från 2003 (SOU 2003:6). Fakta om antal hästar som omhändertagits genom energiåtervinning eller kremering har samlats in från respektive anläggning. Enligt uppgifter från både SVA och Hästkrematoriet har kremering av hästar blivit allt mer populärt, en av anläggningarna har under 2012 sökt tillstånd att utöka sin verksamhet med en förbränningsugn vilket påvisar en fortsatt ökande efterfrågan.

Antalet hästar som avlider varje år är i praktiken troligtvis högre än vad de insamlade uppgifterna visar, en del av mörkertalet kan bestå av att döda hästar begravs utan tillstånd, hästägare kanske inte alltid känner till att det krävs. En del av länsstyrelsernas tillstånd omfattar flera hästar och i vissa geografiska områden krävs inte heller tillstånd. Det är även möjligt att föra ut hästar från landet lagligt utan tillstånd om syftet är t.ex. avel eller sport.

5.5 Slakt av häst i Sverige

Enligt Jordbruksverkets registerenhet tog sammanlagt 30 slakterier i Sverige emot hästar för slakt under 2011, under 2012 ökade antalet till 34 stycken. En jämförelse med uppgifter i Djurtransportutredningen från 2003 (SOU 2003:6) visar att antalet slakterier i dagsläget är något fler än för tiotalet år sedan. Antalet hästar som slaktades på respektive anläggning varierar kraftigt; från endast någon enstaka häst under hela året, till över 600 hästar (2012). Slakterierna är förhållandevis väl spridda över landet med undantag för dålig täckning i Norrlands inland.

Geografisk spridning av slakterier i Sverige som slaktat häst under 2012 (ungefärlig placering).

De slakterier som slaktade häst under 2011 har kontaktats med information om projektets arbete och dessutom erbjöds samtliga att besvara en enkät med frågor om anläggningens rutiner vid slakt av häst.

Majoriteten av de slakterier som tar emot hästar anpassar sin verksamhet för att passa både hästar och hästägare. Det är till exempel vanligt att hästar tas emot på speciella dagar och/eller tider när det är lugnt på slakteriets område, t.ex. tidigt på morgonen innan verksamhet med andra djur startat. Hästar hanteras alltid separat, stallas upp mycket sällan och avlivningen sker generellt i direkt anslutning till ankomsten.

Hästar hämtas numera sällan med slakteriets transport vid stallet, det vanligaste är att hästägaren själv kör hästen till slakteriet. Endast något enstaka slakteri har en separat slaktlinje för häst, normalt används samma linje som vid slakt av nöt. Det är däremot vanligt förekommande med avskilda utrymmen som används vid avlivning av hästar. Exempelvis kan bedövning ske på en avskild plats, som utomhus eller i ett rum i anslutning till den ordinarie bedövningsboxen. Syftet är att underlätta situationen för hästen, och kanske framförallt för hästägaren om den närvarar, som då slipper se annan verksamhet eller djur.

Slaktutbytet på en häst motsvarar ca 50 % av den levande vikten och avräkningspriset är starkt kopplat till hur hästkroppen klassas, dvs. om den är fet eller mager. Det genomsnittliga avräkningspriset har de senaste åren legat stadigt mellan 5 och 7 kronor per kilo slaktad vikt. För välmusklade individer kan avräkningen bli högre och uppgå till mellan 8 och 9 kronor/kilo.

5.6 Analys av nuvarande slakt- och avlivningsstruktur

Av det totala antalet hästar som avlivas årligen är det knappt en tredjedel som slaktas för användning i livsmedelskedjan. Majoriteten av landets hästägare väljer att avliva hästen hemma och därefter omhänderta kroppen på olika sätt. Avlivning av en häst kostar från strax under tusenlappen till upp mot 4000 kronor, bland annat beroende på metod och tid på dygnet. Därefter tillkommer kostnaden för omhändertagande av hästkroppen. Beroende på alternativ, kan den kostnaden variera från tusenlappen till upp mot 15 000 kronor. I genomsnitt uppgår den totala kostnaden för avlivning och omhändertagande av en häst till runt 6000 kronor (2013).

Många hästägare är villiga att bära en stor kostnad för avlivning och omhändertagande av hästen. Men dyra avlivningsalternativ kan också skapa problem vid sämre ekonomiska förutsättningar, och kan då utgöra en tydlig välfärdsrisk för hästar. Hästägare kan lockas att skänka bort eller sälja hästen billigt istället för att genomgå en känslomässig och ekonomiskt påfrestande avlivning. Ibland blir hästar också kvar längre i verksamhet än vad de borde av medicinska eller åldersmässiga skäl. Slakt är i nuläget det enda alternativet för hästägare som vill eller behöver undvika en utgift och kan dessutom generera en intäkt från avräkningen på köttet.

Energiåtervinning, det vanligaste sättet att omhänderta döda hästar, innebär att hästens kropp slutligen omvandlas till energi men dessförinnan sker flera transporter och processen är dyr. Kremering av hästar är förutom att vara det mest kostsamma alternativet också synnerligen

energikrävande. Kremeringsugnar värms upp med fossila bränslen och värmen som genereras tas inte tillvara. Antalet tillstånd för nedgrävning av hästar ökar och det finns en risk för skador på vatten och mark även om begravningsplatsen kontrolleras och godkänns. Dessutom blir medicinsk avlivning vanligare och än så länge är det relativt okänt hur dessa mycket giftiga preparat bryts ned i hästkroppen och kan spridas till mark och omgivande miljö. På grund av sin toxicitet utgör avlivningspreparat även en tydlig fara för personer som närvarar vid avlivningen.

Under de senaste 20 åren har slakten av hästar i Sverige halverats. Det finns ett flertal fördelar med att åter få in en större andel hästar i den svenska livsmedelskedjan när livet är över. Bland annat finns behov en lättillgänglig avlivningsstruktur som passar samtliga ekonomiska förutsättningar. Stora delar av världens befolkning står inför en hotande livsmedelsbrist, vilket ur ett globalt perspektiv understryker vikten av att hushålla med alla tillgängliga resurser. Samtidigt som hästkött förstörs importeras årligen mellan 350 och 400 ton hästkött till Sverige. Ökad slakt i Sverige kan minska volymen hästkött som måste importeras, vilket är fördelaktigt ut ett hållbarhetsperspektiv och bör dessutom anses vara fördelaktigt för livsmedelssäkerheten.

De slakterier som tar emot hästar för slakt är relativt väl spridda över landet men i vissa områden är avstånden långa. Det vore fördelaktigt om den övervägande majoriteten av de slakterier som slaktar nöt även hanterade häst, under förutsättning att man har möjlighet att anpassa verksamheten för att passa hästar.

Projektet har inte genomfört en djup analys av beräkningar av effekter på miljö eller klimat mellan olika alternativ för att omhänderta hästkroppar. Istället har allmänt vedertagna argumenten nyttjats, som att t.ex. livsmedel producerade inom landet är överlägset importerade med avseende på miljö, klimat, djurhälsa och djurvälfärd. Dessutom har processer som innebär förbrukning av stora mängder fossila bränslen (t.ex. kremering) ansetts vara sämre i jämförelse med de som slutligen generar energi (energiåtervinning) eller resurser som livsmedel (slakt).

6. HÄSTEN I DEN SVENSKA LIVSMEDELSKEDJAN

Det finns flera villkor och förutsättningar för hästen i den svenska livsmedelskedjan. Det är viktigt att utreda dessa vidare för att därefter kunna informera och upplysa hästägare samt övriga inblandade berörda aktörer.

6.1 Marknaden för hästkött

En viktig förutsättning om fler hästar ska användas i den svenska livsmedelskedjan är att det finns avsättning för råvaran, d.v.s. en efterfrågan på hästkött. Konsumtionen av hästkött i Sverige är relativt liten, bara omkring 0,2 kg/person/år (inofficiell statistik från Jordbruksverket). Det är inte särskilt vanligt att äta stora mängder hästkött men det är ändå förhastat att fastslå ett kraftigt motstånd inför hästkött som livsmedel.

I början av 2013 genomförde projektet en mindre marknadsundersökning kring konsumtion av hästkött. Undersökningen visar något överraskande på ett intresse för hästkött som livsmedel. Hela 68 % av de tillfrågade anger att de har ätit hästkött någon gång och 24 % svarar att de skulle kunna tänka sig att äta mer hästkött om det fanns lättillgängligt i butik. I stort sett en lika stor andel svarar att ingenting kan få dem att äta hästkött, vilket tyder på en tydlig individuell variation i konsumtionsvanor. Det finns svårigheter att hitta hästkött i ordinarie livsmedelsbutiker, vilket kan vara ett mer lättlöst problem jämfört med att ändra starka personliga åsikter kring konsumtion av ett visst livsmedel.

Marknaden för hästkött i Sverige är relativt stadig och det finns generellt avsättning för det kött som produceras i slakten. Slaktas fler hästar går konsumtionen upp och slaktas färre sjunker den. En sådan variation kan tyda på att det finns en *dold* avsättning för råvaran.

Den svenska slakt- och charkindustrin befinner sig i en marknadsmässig svår situation; låg lönsamhet och hård konkurrens med billigare importkött. Projektets kontakter i slaktbranschen visar ett generellt intresse för att öka slakten av häst. Men det finns även en oro för den allmänna opinionen och därför en försiktighet inför aktiv marknadsföring. Slakt- och charkbranschen har lyft fram några viktiga aspekter för en ökad slakt av häst:

- Viktigt med höjd status på hästkött som livsmedel!
- Val av läkemedel, passhantering och kunskap om hästpass är avgörande.
- Besiktning av framförallt häst upplevs kostsam trots subventioner.
- Skilda åsikter om lönsamhet mellan slakt- och styckningsbransch.
- Delar av charkindustrin tycker svenskt hästkött är dyrt och tillgången ojämn.
- Jämnare flöde av hästar till slakt skulle kunna påverka avräkningspriset uppåt.
- Pris, kvalitet och garanterad tillgång lyfts fram som fördelar med importkött.

6.2 Hästpass och läkemedel

Val av läkemedel samt hantering av hästpass är sannolikt de mest avgörande faktorerna för hästen i livsmedelskedjan. Är hästen utesluten från livsmedelskedjan återstår endast alternativet att betala för avlivning och omhändertagande av hästkroppen. Många slakterier som projektet varit i kontakt med berättar att det anländer hästar och hästägare till slakteriet som måste avvisas från slakt på grund av felaktiga pass (t.ex. dubblettpass). Situationen är påfrestande och obehaglig för alla inblandade och beror på okunskap kring krav på hästpasset vid slakt.

Det finns tecken på att hästpass inte alltid hanteras helt och hållet enligt det uppsatta regelverket. Bland annat rapporteras om brister i samband med läkemedelsbehandlingar och förskrivning av läkemedel som utesluter hästen från livsmedelskedjan. Det är ytterst viktigt att hästar som blir behandlade med vissa läkemedel inte hamnar i livsmedelskedjan. Hästägare ska alltid se till att passet finns tillgängligt så veterinärer kan kontrollera om hästen får användas till livsmedel samt föra in läkemedelsbehandlingar som krävs. Det är även viktigt att öka den breda kunskapen om hästpass, det är exempelvis bara vissa läkemedelsbehandlingar som *ska* antecknas i passet. Vid behandling med läkemedel som innebär livstids slaktkarens utesluts hästen från livsmedelskedjan genom att signera ett visst avsnitt i passet. Behandlingar som har en kortare fastställd karenstid ska inte antecknas i hästens pass, det framgår på förpackningen vilken karenstiden är och veterinären ska även informera om detta. Hästägare har även ett tydligt skyldighet att veta vad hästen behandlas med och ansvara för hästen aldrig hamnar i livsmedelskedjan när den är under karenstid.

Regelverket kring hästpass är komplicerat och ansvarsfördelningen delad, vilket också kan vara en orsak till den varierande kunskapen hos samtliga inblandade parter. Jordbruksverket hanterar föreskrifter, länsstyrelserna ansvarar för kontroll och avelsorganisationerna för register och utfärdar hästpass. Samtliga aktörer, även hästhållare och veterinärer, som på något sätt berörs av regler och föreskrifter kring hästpass är skyldiga att känna till regler och de krav som finns.

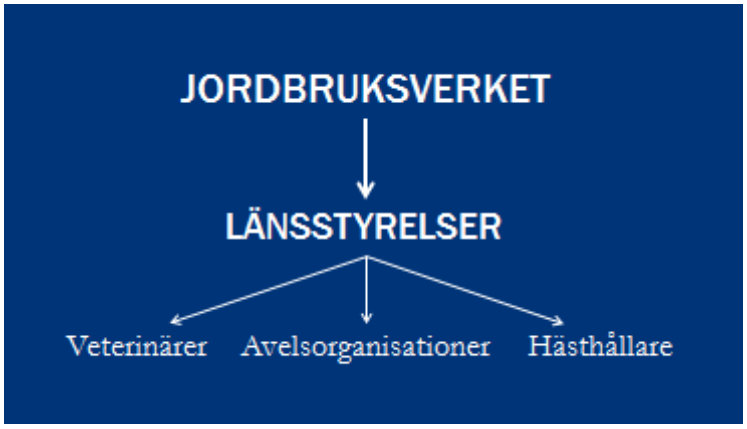

Veterinärens roll

Val av läkemedel samt hantering av hästpass i samband med läkemedelsbehandlingar är veterinärens ansvarsområde I första hand bör läkemedel som har en fastställd karenstid användas. Därefter finns två viktiga områden för hästpass; att alltid anteckna väsentliga läkemedelsbehandlingar i hästpasset samt se till att hästen utesluts från livsmedelskedjan om behandlingen innebär livstids slaktkarens. Veterinärer eller hästägare kan även välja att utesluta hästen från livsmedelskedjan, allmänt kallat att *kryssa hästen i passet*. Hanteringen innebär att många hästar utesluts från livsmedelskedjan och det är inte alltid hästägare är helt införstådda med att hästen därefter aldrig kan slaktas på ett slakteri.

För att uppmärksamma veterinärer kring problematiken har projektet samverkat med Hästsektionen i Sveriges Veterinärförbund och Jordbruksverkets Distriktsveterinärorganisation. Ett kortare informationsutskick har sänts ut till sektionens samtliga medlemmar och lagts ut på Distriktveterinärernas interna nätverk. Dessutom har projektet presenterats på Veterinärkongressen 2012 samt hästsektionens vintermöte i februari 2013. Utöver dessa aktiviteter har även en artikel publicerats i Svensk Veterinärtidning (nr 1, 2013).

Länsstyrelser

I ”Hästskattningarna 2004 och 2010 – En analys utifrån näringens perspektiv” framgår att länsstyrelser sällan kontrollerar hästpass i fält, det är också få som för statistik över tillgång på hästpass. En viktig åtgärd som kan förbättra hantering av hästpass är att genomföra kontroller. Stickprov eller flygande kontroller kan vara praktiskt och resursmässigt ogenomförbart, men hästpass borde alltid kontrolleras i samband med samtliga hästrelaterade ärenden. Länsstyrelserna ansvarar för kontroll av hästpass och därför vore det även fördelaktigt om de även tillhandahöll lättillgänglig fakta och information. En snabb analys av samtliga länsstyrelsers hemsidor visar att variationen är stor när det gäller tillgänglig information om hästpass. På vissa webbsidor finns utförlig fakta tillsammans med hänvisningar till ytterligare informationskanaler, på andra webbsidor saknas helt fakta om hästpass. Samtliga länsstyrelser har därför kontaktats för att informera om projektets arbete och uppmuntra till en översyn och utvidgning av den tillgängliga hästpassinformationen på hemsidan.

Avelsorganisationer

De av Jordbruksverket godkända avelsorganisationerna ansvarar för att utfärda hästpass och att föra register över hästar som registreras i organisationens databas. I Sverige finns 18 godkända avelsorganisationer, varav fem omfattar majoriteten av de svenska hästarna; Svensk Travsport (varm- och kallblodig travhäst), Svensk Galopp (engelskt fullblod), Svenska Islandshästförbundet, Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Hästen och Svenska Hästavelsförbundet. Svenska Hästavelsförbundet agerar dessutom serviceorganisation till flertalet mindre avelsorganisationer.

Projektets kontakter med avelsorganisationer har koncentrerats till de fem största. Dessa har kontaktats för att beskriva projektets arbete och problematiken kring hantering av hästpass och information till hästägare. Avelsorganisationernas hemsidor erbjuder överlag mycket god information om obligatoriskt passkrav för samtliga hästar samt hur hästägare går tillväga för att registrera sin häst och ansöka om hästpass.

Analys och förslag kring information om hästpass

Ansvaret för en korrekt hantering av hästpass är gemensamt:

- Samtliga aktörer (myndigheter, avelsorganisationer, veterinärer, hästhållare och hästägare) ansvarar för att hästpassförordningen (Förordning nr 504/2008) efterföljs.
- Hästhållaren och hästägaren ansvarar för att ansöka om hästpass och därefter för att det finns tillgängligt där hästen hålls.
- Veterinärer ansvarar för att anteckna läkemedelsbehandlingar från den så kallade *hästlistan* (Förordning nr 1950/2006) i hästpasset samt att se till att hästen utesluts från livsmedelskedjan om behandlingen innebär livstids slaktkarens.
- Slakteriet (livsmedelsföretagaren) ansvarar för identifiering av hästen och kontroll av hästpasset inför slakt.

För att ytterligare öka kunskap om hästpass skulle det vara gynnsamt om samtliga tre offentliga aktörer, det vill säga de som har ett ansvarsområde för hästpass; Jordbruksverket, länsstyrelser och avelsorganisationer, erbjuder lättillgänglig och enhetlig information om hantering av hästpass. Viktigt är att beskriva när hästpasset används, hur det ska hanteras för att motsvara det uppsatta regelverket och vilken betydelse hästpasset har i samband med slakt.

För att underlätta för veterinärer att välja läkemedel bör lättillgängliga listor över läkemedel och slaktkarenstid (liknande de som finns sammanställda för tävlingskarenstider) sammanställas. Det är även viktigt att skapa ett engagemang för frågan genom att belysa praktiska konsekvenser, d.v.s. beskriva *hur* och *varför* läkemedelsbehandlingar i förlängningen kan få effekter för hästägares ekonomi och hästars välfärd.

6.3 Information och kommunikation till hästägare

Det är viktigt att hästägare planerar och har kunskap om olika alternativ i slutet på hästens liv, samt dess praktiska och ekonomiska innebörd. Det är även betydelsefullt att veta var eller till vem man kan vända sig för att få hjälp och hitta trovärdig information samt vilka krav som ställs på hästen och hästpasset vid slakt.

HästSverige

Kunskapsportalen HästSverige är resultatet av ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet, Statens Veterinärmedicinska Anstalt, Hästnäringens Nationella Stiftelse, Stiftelsen Hästforskning, Lantbrukarnas Riksförbund och Agria Djurförsäkring. Syftet med HästSverige är att höja kunskapsnivån om häst genom aktuell och korrekt information. Portalen präglas av kunskap som vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet. *Hästliv* har samarbetat med HästSverige för att ta fram kunskapsavsnitt om avlivning, slakt, omhändertagande av hästens kropp, hästpass och läkemedels karenstider för slakt. Länk till avsnittet finns under punkt *9.2 Länkar*.

HNS hemsida

Hästliv har sammanställt faktadokument, länkar och kontaktlistor till slakterier och andra aktörer som kan anlitas vid avlivning av häst och omhändertagande av hästkroppar. Informationen har samlats under projektets avsnitt på HNS egen hemsida. Syftet är att erbjuda hästägare information och kontaktuppgifter som kan underlätta beslutet om slutet på hästens liv. Länk till avsnittet finns under punkt *9.2 Länkar*.

Avsikten är att kontaktuppgifter till slakterier och andra aktörer fortsättningsvis ska uppdateras minst en gång varje år. Endast slakterier som faktiskt har slaktat häst och är godkända via Livsmedelsverket är inkluderade på listan. Övriga aktörer som avlivar och/eller omhändertar hästar har tagits med under förutsättning att verksamheten finnas registrerad på något sätt, t.ex. för hantering av animaliska biprodukter eller djurtransportör.

7. REFLEKTION OCH FRAMTIDA ARBETE

Analyserna i *Hästliv* visar tydligt att en mycket viktig uppgift har varit att skapa acceptans för diskussionen kring olika alternativ i slutet av hästens liv och hästens roll i den svenska livsmedelskedjan. En känslomässig ovilja att hantera situationen kring avlivning eller slakt kan leda till att hästägare är oförberedda när de måste besluta hur hästens liv ska avslutas. Upplevelsen är att insatser under projektet har skapat en större tolerans och acceptans för frågeställningarna.

Projektet har identifierat tre målgrupper som är avgörande för att på sikt få in fler hästar i den svenska livsmedelskedjan:

1) **Hästägare**
   Hästägare vet *att* och *var* det finns slakterier för häst, *väljer* att lämna hästen till slakt samt har kunskap om val av läkemedel och krav på hästpasset.
2) **Återförsäljare, grossister och branschorganisationer**
   Det finns svenskt hästkött att *köpa* i butiker och *beställa* på restauranger.
3) **Konsumenter**
   Konsumenter vill köpa och äta *svenskt* hästkött.

Det är mycket viktigt att fortsättningsvis arbeta med försiktighet och kontinuerlig reflektion. Den mest vägande aspekten är en eventuellt höjd efterfrågan på råvaran, det svenska hästköttet. Det är angeläget att insatser genomförs parallellt mot alla målgrupper. Risken finns annars en ökad efterfrågan leder till en större andel importerat hästkött. Risker kan också vara förlängda väntetider inför slakt av hästar på grund av dålig avsättning av råvaran eller att avräkningspriset på hästkött sjunker ytterligare.

7.1 Livsmedelsskandalen 2013

I projektets slutskede, februari 2013, avslöjades en omfattande livsmedelsskandal i Europa. I en mängd länder, inklusive Sverige, påträffades hästkött i färdigmatprodukter märkta att innehålla nötkött. Skandalen medförde en intensiv debatt i media som också höll i sig under en anmärkningsvärd lång tid. Under den pågående debatten gavs möjligheter att belysa positiva aspekter av hästkött som medvetet livsmedelsval och att rätt hanterat och kontrollerat hästkött är en bra och nyttig näringskälla, vilket generellt togs emot väl.

I media blev det egentliga huvudproblemet, märkningsfusket, till viss del åsidosatt. Rapporteringen fokuserade snarare kring hästkött och frågan om att överhuvudtaget konsumera kött från hästar som livsmedel.

När livsmedelsskandalen upptäcktes var projektet *Hästliv* i sitt slutskede och fortsatta insatser och arbete var planerade. Utvecklingen därefter har ställt framtiden inför nya utmaningar och fortsättningen är i nuläget oviss. Två skilda budskap har dominerat rapporteringen:

- Försäljningen av hästkött ökar! Skandalen har ökat nyfikenheten och intresset från konsumenter och livsmedelsbransch.
- Vissa slakterier har slutat ta emot häst för slakt (sedan mitten av februari 2013), framförallt beroende på krav från styckare och leverantörer samt svårigheter att sälja råvaran.

I nuläget råder en osäkerhet kring livsmedelsbranschens fortsatta hantering av hästar och hästkött. Framförallt finns en oro för att produkter ska kontamineras av hästkött och leda till ytterligare debatt i media. Analystekniker som används idag är mycket känsliga och det krävs mycket små nivåer för att detektera och separera olika typer av DNA. I värsta fall kan det innebära att nötkött ratas från anläggningar som även hanterar häst, bara för att undvika risken för kontaminering. För slakterier och styckare är slakt eller styckning av häst en försvinnande liten del av den totala verksamheten och därför kan en sådan utveckling i princip innebära att slakt av häst upphör och svenskt hästkött försvinner från marknaden.

7.2 Prioriterade områden

Det är än så länge osäkert att fastställa exakta åtgärder som är aktuella för det fortsatta arbetet om hästen i livsmedelskedjan. Efter diskussion och förankring i Hästnäringens Representationsråd har ett antal områden definierats som strategiskt mycket betydelsefulla i fallande prioriteringsordning:

- Slaktalternativet är angeläget och *måste* finnas kvar! Ett antal nackdelar finns om slakt av häst till livsmedelsanvändning skulle upphöra i Sverige. Djurvälfärd och ekonomi är två mycket viktiga aspekter.
- Hantering av hästpass. Samtliga inblandade måste bidra till ytterligare utökat informationsflöde och kunskapsspridning om hästpass. Alla berörda måste även ta ansvar för att den praktiska hanteringen verkligen sköts enligt det uppsatta regelsystemet.
- Val och hantering av läkemedel. Framförallt veterinärer måste uppmärksamma vikten av att i första hand alltid behandla hästar som livsmedelsproducerande djur.
- Utveckling av MRL-värden. Läkemedelsföretag behöver upplysas om behovet att utveckla mängden läkemedel som har fastställda karenstider för användning på hästar.
- Undersöka möjligheter med den tidigare populära *nödslakten*, vilket innebar att hästen avlivades utanför slakteriet och därefter användes i livsmedelskedjan. För många hästägare är det mest obehagliga momentet att behöva transportera hästen till slakteriet.

8. SLUTSATS

Projektet uppfyller väl majoriteten av de mål som sattes upp initialt. Arbetet har skapat en mycket god plattform för fortsatta insatser kring frågor relaterade till slutet på hästens liv. Projektets resultat och kunskap har även varit mycket viktiga och kunnat utnyttjas väl vid kommunikation i samband med livsmedelsskandalen i februari 2013.

Stora utmaningar i projektet har varit att skapa acceptans för en diskussion kring avlivning och slakt av hästar, samt att förbättra förståelse för användning och hantering av hästpass av alla parter. Syftet har varit att sprida kunskap om alla tillgängliga alternativ för att avliva hästar men också att lyfta fram fördelar med det svenska slaktalternativet och på så sätt lägga grunden för att åter få in en större andel hästar i livsmedelskedjan.

- Det finns problem med att *få* hästar slaktas – men även att många inte *kan* slaktas på grund av läkemedelsbehandlingar och felaktig hantering av hästpass.
- Slutet av hästens liv är viktigt – men även vägen dit!
- Krävs eftertanke av samtliga inblandade innan hästar utesluts från livsmedelskedjan.

Den stora utmaningen med frågeställningarna i projekt *Hästliv* är att få människor att agera annorlunda; d.v.s. hästägare väljer slaktalternativet och har kunskap om de krav som då finns, butiker och restauranger saluför och marknadsför hästkött och konsumenter väljer att köpa och äta svenskt hästkött.

- Val av läkemedel och hantering av hästpass är mycket viktigt för hästens möjligheter i livsmedelskedjan.
- Det finns inte ett generellt motstånd gällande konsumtion av hästkött, snarare en tydlig individuell variation i konsumtionsvanor.
- Många skulle kunna tänka sig att äta mer hästkött om det fanns lättillgängligt i butik.
- Delar av charkindustrin tycker det svenska hästköttet är för dyrt och tillgången ojämn.
- Jämnare flöde av hästar till slakt skulle kunna påverka avräkningspriset uppåt.

9. ÖVRIGT

9.1 Referenser

Braam, Å. Hästskattningarna 2004 och 2010 – En analys utifrån näringens perspektiv. Jordbruksverket och Hästnäringens Nationella Stiftelse, 2012.

Djurtransportutredningen. Kännande varelser eller okänsliga varor? Statens offentliga utredningar, SOU 2003:6.

9.2 Länkar

EU – Förordning (EG) nr 504/2008 – ”Hästpassförordningen”
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:149:0003:0032:SV:PDF

Hästkrematoriet Ellenberga Gård, Munka Ljungby
http://hastkrematoriet.se/

Hästkrematoriet i Norrland
http://www.hastkrematorietinorr.se/

Hästnäringens Nationella Stiftelse – Projektet *Hästliv*
http://nshorse.se/projekten/hastliv/

HästSverige – När hästens liv är slut
http://www.hastsverige.se/avlivning.html

Jordbruksverket – Avlivning och slakt av hästar
http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/hastar/avlivningochslakt

Jordbruksverket – Hästpass
http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/hastar/hastpass

Jordbruksverket – Hästpass, en id-handling (broschyr)
http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr57cv2.pdf

Kemikalieinspektionen – Godkända insektsmedel för hästar
http://www.kemi.se/sv/Innehall/Fragor-i-fokus/Insektsmedel-for-hastar/

Konvex
http://www.konvex.se/

Livsmedelsverket – Frågor och svar om hästköttsfusket
http://www.slv.se/sv/Fragor--svar/Fragor-och-svar/Markning-av-livsmedel/Fragor-och-svar-om-hastkottsfusket/

Livsmedelsverket – Kontroll av hästar och hästpass vid slakt
http://www.slv.se/sv/grupp1/Livsmedelskontroll/Sa-fungerar-livsmedelskontrollen/Kontroll-av-slakterier-och-andra-kottanlaggningar/Kontroll-av-hastar-och-hastpass/

Länsstyrelser
http://www.lansstyrelsen.se/Sv/Pages/default.aspx

Statens Veterinärmedicinska Anstalt (SVA) – Kremering
http://www.sva.se/sv/Diagnostik-och-produkter1/Aktuella-analyser/Patologi/Kremering/

Svensk Lantbrukstjänst
http://www.svensklantbrukstjanst.se/